

N.H.Qurbonov,
O‘zR Bank-moliya akademiyasi magistranti

ZAMONAVIY BANK XIZMATLARINI JORIY QILISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy bank xizmatlari ko‘rsatishni joriy etish va ularning samaradorligini baholashning nazariy - iqtisodiy asoslarini o‘rganishda bank xizmatlarining iqtisodiy mohiyati va rivojlanish tendentsiyalariga va ular tomonidan ko‘rsatiladigan xizmat turlari va mezonlari borasidagi nazariy materiallar yoritilgan.

Tayanch iboralar: bank, to‘lov, elektron pullar, mobil banking, bank strategiyasi, NFC to‘lov tizimi, infratuzilma, iste‘molchilarining huquqlari, kredit, qarz oluvchi, chakana to‘lov, tezkor to‘lov.

Аннотация. В данной статье освещен теоретический материал, посвященный экономической сущности, тенденциям развития банковских услуг видам и критериям оказываемых ими услуг при изучении теоретико - экономических основ внедрения современных банковских услуг и оценки их эффективности.

Ключевые слова: банк, платеж, электронные деньги, мобильный банкинг, банковская стратегия, платежная система NFC, инфраструктура, права потребителей, кредит, заемщик, розничный платеж, экспресс-платеж.

Abstract. This article covers the theoretical materials on the economic essence and development trends of banking services and the types and criteria of services rendered by them in the study of the theoretical and economic fundamentals of the introduction of modern banking services and evaluation of their effectiveness.

Keywords: bank, payment, electronic money, mobile banking, banking strategy, NFC payment system, infrastructure, consumer rights, loan, borrower, retail payment, express payment.

Mamlakatimizda tijorat banklari tomonidan bajariladigan xizmatlar soni oshib borishi mijozlarga qulayliklar yaratishi bilan bir qatorda bank xizmatlarining sifatiga qarab mijozlarga bankni tanlash imkoniyatini ham yaratib beradi. Ko‘rsatiladigan xizmatlar tijorat banklari uchun ma‘lum miqdorda daromad olib keladi. Keyingi yillarda bank xizmatlarining turlari va miqdori o‘sib, bu soha bank faoliyatining asosiy yo‘nalishiga, ular daromadining manbalaridan biriga aylanib bormoqda. O‘zbekistonda tijorat banklari faoliyatining tahlili shuni ko‘rsatadiki, bank daromadida asosiy o‘rinni har xil xizmatlardan keladigan tushumlar tashkil qiladi.

Bank xizmatlarining turlari xususida batafsil to‘xtalishdan avval aytib o‘tishimiz mumkinki, bank xizmatlari ikkiga: an‘anaviy va noan‘anaviy turlarga bo‘linadi.

Tijorat banklarining an‘anaviy bank xizmatlariga banklarning tashkil topishi bilan mijozlarga ko‘rsatilib kelinayotgan bank xizmatlari kirib, bular barcha banklarga xos

xizmatlar hisoblanadi. Ya’ni, tijorat banklarining kreditlash operatsiyalari va depozit operatsiyalari an’anaviy xizmatlarning asosini tashkil etadi.

Banklarning noan’anaviy xizmatlariga biz odatda banklar faoliyatiga endigina kirib kelgan bank xizmatlarini kiritishimiz mumkin. Bunday xizmatlar banklararo raqobatning rivojlanishi, kompyuter texnologiyalarining banklar tomonidan ko’rsatilayotgan xizmatlarga joriy etilishi natijasida amalga kiritilgan xizmatlar hisoblanadi.

1-rasm. Bugungi kunda bank tizimida qo‘llanilayotgan xizmatlar

Masofadan turib boshqariladigan bank xizmatlari bevosita elektron vositalar yordamida amalga oshirilishi tabiiy holga aylanib bormoqda. Natijada barcha masofaviy bank xizmatlariga yangicha elektron banking degan ta’rif ham ishlatila boshlandi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank mahsulotlari va xizmatlari bozori barqaror sur’atlar bilan rivojlanib bormoqda. Bank xizmatlari nazariyasi evolyutsiyasi qator rivojlanish bosqichlarini bosib o‘tdi. Bank xizmatlari nazariyasi rivojlanishining boshlang‘ich bosqichida X.Duglas va G.Brayanning ilmiy ishlari bank xizmatlari bozori va uning bank xizmati segmentini o‘rganishga bag‘ishlangan. 2000- yil BMT iqtisodiy va ijtimoiy kengashi sessiyasida rivojlangan mamlakatlar va boshqa mamlakatlar o‘rtasida raqamli jarlik shakllanayotganidan dalolat beruvchi joriy vaziyat haqidagi “XXI asrda taraqqiyot va xalqaro hamkorlik: bilimlarga asoslangan global iqtisodiyot konsepsiyasida axborot texnologiyalarning roli” nomli deklaratsiya tayyorlanishi bank xizmatlari nazariyasi rivojining yangi bosqichi boshlanayotganidan darak bergan edi. Bank xizmatlari nazariyasidagi atamalarning zaif bazasi, zamonaviy bank xizmatlari bozorida g‘arb banklari tajribasini qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari, bank xizmatlarini eng yangi bank texnologiyalaridan foydalangan holda ko’rsatish kabi qator muammolar, axborotning yopiqligi va olib bo‘lmasligi, mamlakatimizdagi manbalarda asosan umumiy tavsif va tavsiyalarning mavjudligi kabi ob’yektiv sabablar tufayli yetarli darajada batafsil o‘rganilmagan.

Xalqaro tajribadan ayon bo‘lishicha, moliyaviy xizmatlar bozorining samarali, barqaror va haqqoniy faoliyat yuritishi uchun moliyaviy institutlar professional me’yor va etikaga ega bo‘lishi, moliyaviy bozorni regulyator tomonidan samarali nazorat qilinishi va tartibga solinishi, moliyaviy xizmatlardan foydalana olinishi va iste’molchilarning huquqlarini himoya qilinishi hamda aholining moliyaviy savodxonligini oshirish imkoniyati kabi o‘zaro bog‘liq bo‘lgan komponentlarning mavjudligini taqozo etadi.

Banklar faoliyatida uchrayotgan eng katta muammo mijozlar bilan samarali muloqot yetishmasligidir. Biznesda “mijozlar piramidasi”ni tashkil etish tamoyili ko‘rsatkichlari o‘sishi tasodifiy bo‘lib, qiziqtirilmagan(noaniq), noo‘rin mijozlar oqimi paydo bo‘lsa, bank faoliyati samarasiz bo‘lib qoladi. Boshqacha aytganda, jalb qilish ushlab turishdan ko‘ra mushkulroq. Kuzatishlar mijozlarni saqlab qolish tobora qiyinlashib borayotganini ko‘rsatadi. Mijoz o‘z hisobini alohida bankda yopmasa ham, uning boshqa moliya institutlaridagi hisoblari doimiy ravishda o‘sib bormoqda. Boshqa bankdagi xizmatga o‘tish va boshqa mahsulotni sotib olish, qoida tariqasida quyidagilarga bog‘liq: yanada qulay foiz stavkalari va / yoki shartlari; umumiy iqtisodiy muhit o‘zgarishi.

Respublikamizda banklar faoliyati jahon andozalariga tobora yaqinlashib bormoqda. Bank tizimini erkinlashtirish va erkin raqobat sharoitiga moslashtirish ko‘zda tutilgan bir qator hujjatlar qabul qilindi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Respublika bank tizimini yanada rivojlantirish va barqarorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-3270-son qarori qabul qilinib, ko‘rsatilayotgan bank xizmatlari sifatini yanada oshirish maqsadi qat’iy qilib qo‘yildi. Tadbirkorlik sub’ektlari bilan to‘laqonli hamkorlik munosabatlarini o‘rnatish uchun tijorat banklari o‘z ish uslublarini tubdan yaxshilashi, ularning bank tizimiga ishonchli institutsional hamkor sifatida qarashlari zarurligi ushbu qarorda qayd etilgan.

Zamonaviy banklar birinchi navbatda mijozlar uchun qiymat yaratish haqida o‘ylaydigan va barqaror rivojlanishni ta’minlaydigan mustahkam zanjir – biznes modelini qabul qila boshladilar. Mijozni ko‘tarish va ushlab turish bu yagona yechimga yega bo‘lmagan doimiy muammodir. Bu yerda katta marketing byudjeti yemas, balki mijozlar bilan ishlashning izchilligi muhim rol o‘ynaydi. Agar mijoz uchta mahsulotdan birini kam iste’mol qilsa, u bank uchun foyda keltirmaydi, bank yesa undan voz kechadi yoki foizni ko‘paytirish uchun hamma narsani qiladi. Hozirgi vaqtda banklar asosiy sa’y-harakatlarini mustahkam munosabatlar uchun asos yaratishga, ma’lum miqdorda esa munosabatlarni boshqarish texnologiyasini amalga oshirishlari maqsadga muvofiqdir. Mijozlar bilan to‘laqonli aloqa o‘rnatilsa, munosabatlarni boshqarish texnologiyasini qo‘llash mumkin bo‘ladi. Shunday ekan, mijozlar talabini qondirishga yo‘naltirilgan xizmat va operatsiyalar bank mahsuloti hisoblanadi. Bank operatsiyasi deganda muassasa tomonidan amalga oshiriluvchi pul mablag‘lari joylashishini nazarda tutuvchi va aniq iqtisodiy masalani yechishga qaratilgan tomonlar harakatlari majmuini tushunamiz.

Tijorat banklarining xizmatlari to‘g‘risida fikr yuritganda fikrimizcha, tijorat banklari xizmatlarini ularning iqtisodiy mazmuniga va ko‘zlangan maqsadga ko‘ra ikki yirik guruhga bo‘lish mumkin:

1. Bankning likvidligini saqlab turish uchun bajariladigan xizmatlar.
2. Daromad olish maqsadida bajariladigan xizmatlar.

Ushbu ikki xizmatlar guruhi o‘rtasida ma’lum nisbat mavjud bo‘lib, ular bank faoliyatini sifat jihatdan ma’lum darajada ta’minlab turish imkonini beradi. Bank likvidligini ta’minlash maqsadida bajariladigan xizmatlarning ba’zi birlari bankka daromad keltirsada, ular mavjudligini sababi bank umumiy likvidligini ma’lum darajada ushlab turishdan iboratdir. Masofadan xizmat ko‘rsatish tizimi mijozlarga taqdim etilayotgan xizmatlarning xarakteriga ko‘ra ikki turga bo‘lish mumkin: informatsion va tranzaksion.

Informatsion banking mijozlarga moliyaviy ma’lumotlarni taqdim etishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, tranzaksion banking moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishga imkoniyat yaratadi. Masofaviy bank xizmatlarining asosiy tamoyili mijoz va bank o‘rtasida turli axborotlarning masofadan almashinuvi hisoblanadi. Bunda bank tomonidan mazkur amaliyotning xavfsizligi ta’minlanadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, bugungi kunda, banklarda bank mobil ilova dasturlari imkoniyatlarini yanada oshirish bo‘yicha qator ishlar amalga oshirilmoqda. Ya’ni, bank kartalari orqali ko‘rsatilayotgan xizmat turlarini ko‘paytirish hamda to‘lov xizmatlari bozorida raqobat muhitini shakllantirish, to‘lov tizimlari sub’yektlarini nazorat qilish mexanizmlarini ishlab chiqish hamda amaliyotga tatbiq etish, iste’molchilarga yangi, innovatsion va masofaviy xizmat turlarini kengaytirish, chakana savdo va xizmat ko‘rsatish punktlarida to‘lovlarni kartadan foydalanmasdan NFC texnologiyasi asosida to‘lash mexanizmini joriy etish va sifatli zamonaviy bank xizmatlarini ko‘rsatish choralari olib borilmoqda. Shuni ham aytib o‘tish o‘rinliki, so‘nggi besh yillikda mamlakatimizda turli soha islohotlari qatori, bank sohasida ham islohotlar amalga oshirildi va buning natijasida bank xizmatlari sifati sezilarli darajada oshdi. Axborot texnologiyalarining bank sohasiga nisbatan tadbiq etilishi avvalgiday turnaqator navbatlar kelib chiqishining oldini olmoqda, mijozlarga ham vaqtdan, ham xarajatdan yutish imkonini bermoqda. Lekin, ishonamanki, bank xizmatlari shu bilan to‘xtab qolmaydi, kelgusida texnologiyalarning yanada takomillashuvi natijasida xizmatlarning deyarli barchasi masofadan turib amalga oshirilishiga imkon yaratiladi.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонида асосан тасдиқланган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид давлат дастурининг 117-124 бандлари. –www.lex.uz

2. Carey, M.: Some evidence on the consistency of bank's internal credit ratings. Working paper, Federal Reserve Board, 2001. Jacobson, T., Lindé, J., Roszbach, K.: Internal rating systems, implied credit risk and the consistency of banks' risk classification policies. J. Bank. Finance 30, 2006.

3. [Муллажонов Ф. Бунёдкорлик, яратувчилик ва фаровонлик: мамлакатимиз банк тизимида амалга оширилаётган ислохотлар ана шундай эзгу мақсадга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир. // “Бозор, пул ва кредит”, 2013, 8-сон. —4—16-б.](#)

4. [Матонников М.Ю. Банковская система России и долгосрочные ресурсы. // “Деньги и кредит”. Москва, 2013. №5. —С. 12.](#)

5. [Банковской дело. / Под ред. Лаврушина О.И. — М.: “КноРус”, 2008. 10. Деньги, кредит, банки. / Под ред. проф. Лаврушина О.И. — М.: “КноРус”, 2009.](#)

6. [www.lex.uz](#) маълумотлари.

7. [https://cbu.uz](#) маълумотлари.